

جشنواره‌ها اکثریت تئاتری‌ها را له می‌کنند!

تأملی بر جشنواره‌های تئاتری کشور

شیراز: نشر چشمه
بهرداد وایانی در تصویر
شرکت پژوهش‌های علمی و مطالعات فرهنگی

دکتر محسن علی‌زاده

اشاره

بحث جشنواره‌های گوناگون تئاتر کشور بسیار گسترده است. همین که بخواهیم هر یک از مورد بررسی قرار دهیم و چگونگی شکل‌گرفتن و تغییرات و دگرگونی آنها را بر شماریم، مجال بسیاری را به خود اختصاص می‌دهد؛ خصوصاً که جشنواره‌های متعددی شکل گرفتند و ناپدید شدند که جملگی محل بحث اند. بررسی چگونگی پدید آمدن جشنواره، رشد یا پس رفت، بخش‌ها، گروه‌ها، محل وقوع جشنواره، آمار و ارقام، انگیزه‌های شکل‌گیری، انگیزه‌های تداوم و یا انگیزه‌های ختم کردن هر یک از جشنواره‌ها، مجال بسیار می‌طلبند. سعی کردیم در این اندک فرصت پیش‌آمده، نخست جشنواره‌ها را معرفی کنیم و سپس «آسیب‌شناسی» آنها را عرضه نماییم. قطعاً آسیب‌شناسی ذکر شده نیاز به جزئی‌نگری بیشتری دارد و ضمن شمولیت کلی، نگاه برای برخی از جشنواره‌ها مصداق ندارد. این مقاله جشنواره‌هایی را که تا تاریخ ۸/۱۰/۸۰ برگزار شده‌اند در برمی‌گیرد و قطعاً بسیاری از جشنواره پس از این تاریخ برگزار خواهند شد؛ بنابراین ذکر دوره‌های برگزاری به قبل از این تاریخ اشاره دارد. ضمناً جشنواره‌های تئاتری در مقطع پس از پیروزی انقلاب اسلامی مدنظر بوده است.

۱. جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر

مهم‌ترین و برجسته‌ترین جشنواره تئاتر کشور، جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر است که هر ساله همزمان با سالگرد ایام پیروزی انقلاب برگزار می‌شود. این جشنواره از سال ۱۳۶۱ آغاز شد و تاکنون بیست دوره از آن سپری شده است. مرکز هنرهای نمایشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، متولی این جشنواره است. این جشنواره از سال ۱۳۶۷ شکل جدی‌تری پیدا کرد و ارتقای آن به سطح بین‌المللی مورد توجه قرار گرفت، البته پیش‌تر جشنواره‌های دوره‌های گذشته نیز در چند نوبت به شکل بین‌المللی برگزار شده بودند، اما هیچ‌گاه این روند حفظ نشد؛ مثل جشنواره دهم، تهران محل برگزاری این جشنواره است.

۲. جشنواره بین‌المللی نمایش عروسکی

پس از جشنواره تئاتر فجر، جشنواره نمایش‌های عروسکی، اهمیت بیشتری در قیاس با سایر جشنواره‌ها دارد. این جشنواره که هر دو سال یک بار و عموماً در ماه‌های شهریور و یا مهر برگزار می‌شود، زیر نظر مرکز هنرهای نمایشی است. دوره‌های اول و دوم این جشنواره، بدون وقفه و بیست‌سری هم تحقق پیدا کرد، اما از دوره سوم به بعد، دوسالانه شد. شهریور ۱۳۷۹ هشتمین دوره این جشنواره برگزار شده است. این جشنواره همه‌ساله در تهران برگزار می‌شود.

۳. جشنواره‌های تئاتر منطقه‌ای و استانی

جشنواره‌های منطقه‌ای و استانی یکی از قدیمی‌ترین جشنواره‌های

تئاتری کشور است که پیش از انقلاب نیز همانند آن وجود داشته است. این جشنواره‌ها، نخست در سطح استان برگزار می‌شوند و سپس گروه‌های برگزیده آن هر استان در یک منطقه جمع، و در نهایت از هر منطقه چند نمایش برای رقابت نهایی معرفی می‌شوند. امسال سیزدهمین دوره جشنواره‌های تئاتر منطقه‌ای و استانی برگزار شده است. این جشنواره، روند گوناگونی داشته است. هم‌اکنون از هر استان، دو نمایش به سطح منطقه راه پیدا می‌کند و از هر منطقه سه نمایش به جشنواره تئاتر فجر معرفی می‌شوند. جمعاً از طریق شش جشنواره منطقه‌ای کشور، هر ساله ۱۸ نمایش پذیرفته شده و به جشنواره تئاتر فجر راه می‌یابند. تئاتر شهرستان فقط از این راه می‌تواند در جشنواره تئاتر فجر حضور یابد.

۴. جشنواره تئاتر دفاع مقدس

این جشنواره که امسال هشتمین دوره خود را پشت سر گذاشته است، با سرفصل و نگاهی خاص در بخش‌های گوناگون رخ می‌دهد. بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس و اخیراً انجمن تئاتر انقلاب و دفاع مقدس (زیر نظر نیروی مقاومت بسیج) بانی برگزاری این جشنواره است. این جشنواره عموماً در تهران برگزار می‌شود، اما چند دوره نیز در شهرهای مختلف برگزار شده است.

۵. جشنواره بین‌المللی تئاتر ایران زمین

این جشنواره که امسال سومین دوره خود را پشت سر گذاشت، زیر نظر اداره کل ارشاد اسلامی خوزستان برگزار می‌شود. این جشنواره در گام اول، چندان ماهیت بین‌المللی نداشت، اگرچه پس از سه دوره همچنان بخش بین‌المللی آن فزاینده‌تر از حضور کشورهای همسایه نرفته است. این جشنواره با محور قرار دادن یکی از ادیان کشور قصد دارد در راستای تئاتر ملی حرکت کند. نظامی گنجوی، عطار و مولوی موضوع‌های فصل‌های سه دوره از این جشنواره بوده است. این جشنواره در استان خوزستان برگزار می‌شود.

۶. جشنواره تئاتر کودک و نوجوان

این جشنواره که نخست زیر نظر اداره کل ارشاد اسلامی همدان شکل گرفت، سعی دارد با محور قرار دادن مسائل آموزش و پرورش کودکان و نوجوانان، آثار هنری را به نمایش بگذارد. تئاتر یزرگسالان برای کودکان و نوجوانان، تئاتر کودکان و نوجوانان برای کودکان و نوجوانان، و تئاتر کودکان و نوجوانان برای بزرگسالان، محورهای اصلی این جشنواره است؛ البته بیشتر نمایش‌های ارائه شده در این جشنواره، آثاری است که بزرگسالان برای کودکان و نوجوانان کار کرده‌اند. این جشنواره، سال‌های متعددی در همدان برگزار می‌شد و هم‌اکنون در شهرهای مختلف، بانی برگزاری آن زیر نظر مرکز هنرهای نمایشی هستند.

۷. جشنواره تئاتر سوره

جشنواره تئاتر سوره به همت حوزه سازمان تبلیغات اسلامی برگزار می‌شود و امسال یازدهمین دوره خود را پشت سر گذاشته است. این جشنواره بیشتر سعی دارد گروه‌های تئاتری جوان را که محلی برای عرضه کارهایشان ندارد، پوشش دهد. این جشنواره به نوعی در رده جشنواره تئاتر فجر قرار می‌گیرد، اما به لحاظ کمی و کیفی همسنگ آن نیست. جشنواره تئاتر سوره هرساله در یکی از شهرستان‌های کشور برگزار می‌شود.

۸. جشنواره تئاتر بچه‌های مسجد

این جشنواره که امسال نهمین دوره خود را پشت سر گذاشت، به همت دفتر نمایش‌های بچه‌های مسجد شکل گرفته است. حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی مرکز و قم بانیان این حرکت هستند و متولیان آن سعی دارند بین کانون‌های فرهنگی مساجد و تئاتر، پل ارتباطی خاصی را شکل دهند. جشنواره تئاتر بچه‌های مسجد هرساله در یکی از شهرستان‌های کشور برگزار می‌شود.

۹. جشنواره تئاتر دستی و آئینی

این جشنواره که امسال یازدهمین دوره خود را پشت سر گذاشته، زیر نظر مرکز هنرهای نمایشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است. توجه به داشته‌های فرهنگ ایرانی و حفظ و ضبط و اعتلای آنها از اهداف اصلی این جشنواره است. این جشنواره از سال ۷۷ از برگزاری دوره سالیانه به دوسالانه تغییر شکل داد و در تهران برگزار می‌شود.

۱۰. جشنواره تئاتر دانشجویی

این جشنواره که زیر نظر جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران برگزار می‌شود و تاکنون چهارده دوره از آن برگزار شده است، یکی از جدی‌ترین محافل تئاتر دانشجویی است. این جشنواره هر نوع تئاتر و افرادی را که با فضای تئاتر دانشجویی ارتباط داشته باشد، در حوزه خود تعریف می‌کند. این جشنواره تئاتر عموماً در تهران برگزار می‌شود.

۱۱. جشنواره تئاتر دانشگاهی

این جشنواره که در سال ۱۳۷۷ در کنار جشنواره تئاتر فجر برگزار می‌شود، با هدف گسترش مخاطبان تئاتر و ارتباط و تعامل بیشتر آنها با پدیده تئاتر شکل گرفته است، و محلی است برای تئاتر پیشگانی که فضای باز را به تئاتر صحنه‌ای ترجیح می‌دهند. مرکز هنرهای نمایشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، متولی این حرکت است. این جشنواره در تهران برگزار می‌شود.

۱۲. جشنواره تئاتر خیابانی

این جشنواره که از سال ۱۳۷۶ در کنار جشنواره تئاتر فجر برگزار

می‌شود، با هدف گسترش مخاطبان تئاتر و ارتباط و تعامل بیشتر آنها با پدیده تئاتر شکل گرفته است و محلی است برای تئاتر پیشگانی که فضای باز را به تئاتر صحنه‌ای ترجیح می‌دهند. مرکز هنرهای نمایشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، متولی این حرکت است. این جشنواره در تهران برگزار می‌شود.

۱۳. جشنواره تئاتر بانوان

این جشنواره نخست در اداره کل ارشاد استان تهران برگزار می‌شد و با تغییر وضعیت مدیریتی آن در سازمان فرهنگی - هنری شهرداری تهران مجدداً پی‌گیری شد و تاکنون سه دوره از این جشنواره برگزار شده است. این جشنواره سعی دارد با نگاهی خاص و مؤکد مسائل و موضوع‌هایی را که با زنان ارتباط دارند، مطرح نماید. محل برگزاری این جشنواره تهران است.

۱۴. جشنواره تئاتر کانون‌های نمایشی

این جشنواره مختص تئاتر تهران است و به فرهنگسراها و کانون‌های نمایشی توجه دارد. در حقیقت این جشنواره، سعی می‌کند که روح تحرک را در تئاترهای مستقر در فرهنگسراها زنده نگه دارد. سازمان فرهنگی - هنری شهرداری تهران، متولی این جشنواره است و تاکنون سه دوره از این جشنواره برگزار شده است. سال‌های فرهنگسراهای تهران محل برگزاری این جشنواره است.

۱۵. جشنواره تئاتر یانثومیم

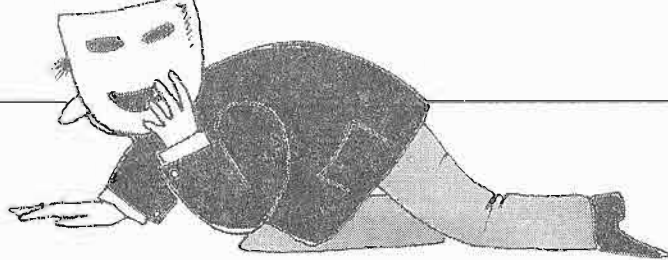
این جشنواره که زیر نظر حوزه سازمان تبلیغات اسلامی است و تاکنون دو دوره از آن برگزار شده است، سعی دارد رفته‌رفته خود را در سطح بین‌المللی تعریف کند. سالن‌های نمایش تهران، محل شکل‌گیری این جشنواره است.

۱۶. جشنواره نمایش‌های کوتاه

این جشنواره که به همت کانون دانشگاهیان تالار مولوی و جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران برگزار می‌شود و تاکنون پنج دوره از آن شکل گرفته است، مختص نمایش‌های کوتاه دانشجویی است که حداکثر زمان اجرای آنها ۳۰ دقیقه است. تالار مولوی محل برگزاری این جشنواره است.

۱۷. جشنواره نمایش‌های عروسکی دانشجویان

این جشنواره نخست از کانون دانشجویی دانشکده سینما - تئاتر دانشگاه هنر شکل گرفت و سپس مورد حمایت اداره کل فرهنگی - هنری وزارت آموزش و تحقیقات و فناوری واقع شد و مختص دانشجویانی است که در حوزه تئاتر عروسکی فعالیت می‌کنند. تاکنون پنج دوره از این جشنواره برگزار شده است. مرکزیت برگزاری این جشنواره در تهران است.

۱۸. جشنواره تئاتر عشایر

جشنواره تئاتر عشایر که چهارمین دوره خود را پشت سر می‌گذارد، زیر نظر اداره کل ارشاد اسلامی خرم‌آباد برگزار می‌شود. این جشنواره، سعی دارد به مضامین و موضوع‌های روستاییان و عشایر بپردازد. مرکزیت برگزاری این جشنواره خرم‌آباد است.

۱۹. جشنواره تئاتر نمایش‌های مدرن

این جشنواره که در نالار مولوی و با حمایت جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران و کانون دانشگاهیان برگزار می‌شود، تاکنون دو دوره را پشت سر گذاشته است. اینده معلوم خواهد کرد که یا می‌گیرد یا نه! تهران محل وقوع این جشنواره است.

۲۰. همایش و سوگواره تعزیه

این همایش و سوگواره که سومین دوره خود را پشت سر گذاشته است، به اجراهای تعزیه می‌پردازد. هدف آن زنده نگه داشتن این هنر ارزشمند است. انجام سخنرانی‌های گوناگون در حاشیه اجراهای مورد بحث، کمک مؤثری است برای اعتلای این هنر. مرکز هنرهای همایشی متولی این حرکت است که هر ساله در شهرهای مختلف به وقوع می‌پیوندد.

۲۱. جشنواره تئاتر شاهد

این جشنواره زیر نظر معاونت فرهنگی بنیاد شهید است و تاکنون یازده دوره از آن برگزار شده است. این جشنواره سعی دارد نسل جوان شاهد را پوشش دهد. این جشنواره هر ساله در شهرهای مختلف کشور برگزار می‌شود.

۲۲. جشنواره تئاتر فتح و معراج

این جشنواره که سالیانی قبل تعطیل شده بود، سال گذشته دوباره آغاز بکار کرد و پنجمین دوره آن برگزار شد. وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح (سازمان عقیدتی سیاسی) متولی این حرکت است. این جشنواره به مضامین دفاع مقدس و نماز توجهی ویژه دارد. این جشنواره عموماً در تهران برگزار می‌شود.

جشنواره‌هایی که...

شماری از جشنواره‌ها وجود دارند که یا بتازگی شکل گرفتند و یا بتازگی از سرفصل جشنواره‌ها حذف شدند! جشنواره تئاتر گلریزان (سه دوره، زیر نظر معاونت هنری وزارت فرهنگ و ارشاد)، جشنواره آتشکار (چهار دوره، زیر نظر ذوب آهن)، جشنواره لاله‌های سرخ (سه دوره، زیر نظر نیروی مقاومت بسیج)، سوگواره تعزیه (شش دوره، زیر نظر حوزه هنری کرمان)، جشنواره تئاتر نیروی

زمینی ارتش (سه دوره، زیر نظر نیروی زمینی ارتش)، جشنواره تئاتر نیروی انتظامی (دو دوره، زیر نظر نیروی انتظامی)، جشنواره تئاتر زندانیان (هفت دوره، زیر نظر سازمان زندانیان)، جشنواره تئاتر روستا (دوازده دوره، زیر نظر وزارت جهاد سازندگی سابق)، جشنواره تئاتر مهر (یک دوره، زیر نظر سدا برگداشت حضرت امام)، و بسیاری دیگر در حوزه جشنواره‌های تئاتر کشورمان ظاهر شدند و سپس پایان یافتند. بسیاری دیگر بتازگی شکل گرفتند و آینده نشان خواهد داد که تداوم پیدا می‌کند یا خیر. از آن جمعی می‌توان به تعزیه‌خوانی جوان (سازمان فرهنگی - هنری شهرداری تهران، یک دوره)، جشنواره تئاتر درمسی (دانشگاه کرمان، یک دوره)، جشنواره تئاتر حضور (فرهنگسرای پایداری سازمان فرهنگی - هنری شهرداری تهران، یک دوره)، جشنواره نمایشگران فردا (حوزه هنری کرج، دو دوره)، جشنواره تئاتر هلال احمر (هلال احمر، یک دوره)، این جشنواره، فعالیتش را مجدداً آغاز کرده است)، جشنواره تئاتر بارودی (کانون دانشگاهیان جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران، یک دوره) و... اشاره کرد.

□ □ □

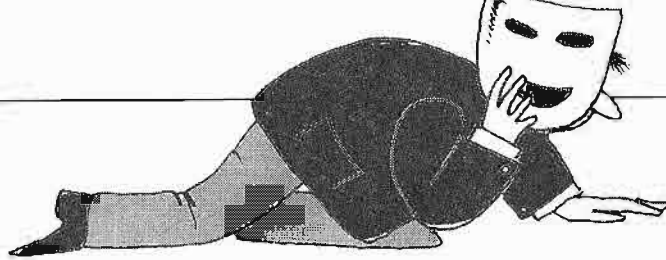
اهداف شکل‌گیری جشنواره‌ها

۱. کمک به ارتقای سطح علمی هنرمندان تئاتر
۲. ایجاد رقابت سالم
۳. ایجاد تعامل فرهنگی برای ارتقای شعور مندی و فرهنگ‌سازی
۴. تبلیغ صرف ارگان برپاکننده
۵. انتقال مضامین مورد نیاز جامعه به تشخیص مرکز برگزارکننده
۶. ایجاد منبع درآمد برای برگزارکنندگان
۷. ایجاد منبع درآمد برای هنرمندان
۸. دیدگاه‌های شخصی و منکی بر خودستایی

با نگاهی سطحی به جشنواره‌هایی که برگزار شده‌اند و یا در حال برگزاری هستند، به سهولت می‌توان اهداف ذکر شده را تشخیص داد. البته هدف‌های ذکر شده برای تمامی جشنواره‌ها مصداق ندارند و گاه یک یا چند هدف، شامل یک جشنواره می‌شود و دیگر اهداف دیده نمی‌شوند. مشخص کردن اهداف جزئی برگزاری هر یک از جشنواره‌های اشاره شده را به مجال دیگر وامی‌گذاریم؛ اما واضح است که اکثر جشنواره‌ها موازی‌اند و بحث شکل‌گیری آنها به اهداف مورد اشاره در ردیف‌های ۴، ۶، ۷ و ۸ مربوط می‌شوند.

عده‌ای می‌گویند: «هرقدر که جشنواره‌ها افزایش یابند، فضای کار برای هنرمندان بیشتر می‌شود و جشنواره، جایگاهی را برای ارتقای هنرمندان تأمین می‌کند. این هدف، شاید در نگاه اول ناخوشایند باشد، اما بد حرفه‌ای شدن تئاتر کمک می‌کند.»

عده‌ای دیگر مدعی هستند که جشنواره‌ها مردم را با تئاتر آشنی می‌دهند و هر قدر جشنواره‌ها فراگیر شوند، می‌توانند در «مسأله شدن» تئاتر، مؤثر شوند و در نتیجه تأثیر به شکل حرفه‌ای سامان پیدا می‌کند.

چشنواره خصوصی نداریم؟ چرا جشنواره‌ها فقط از بودجه دولتی استفاده می‌کنند؟
پرسش‌های ذکر شده ما به سمت اهداف سیاستگذاران جشنواره‌ها راهنمایی می‌کند.

اگر جشنواره‌ها تعطیل شوند!

اگر جشنواره‌ها تعطیل شوند، اهداف مورد بحث تحقق پیدا نمی‌کند. جدا از این مسأله، آب از آب تکان نمی‌خورد. زمانی می‌گفتیم که اگر تئاتر تعطیل شود، چه می‌شود؟ بلافاصله جواب بالا را می‌دادیم، اما حالا قدری در پاسخ ذکر شده تردید می‌کنیم. تئاتر، رفته رفته مسأله شده است، درست مثل سینما؛ یعنی خانواده‌ها برنامه‌ریزی می‌کنند تا همانند سینما به تئاتر هم بیایند. وقت و پول خود را به نحوی تنظیم می‌کنند تا از پدیده‌های تئاتر، بهره‌خاص خود را ببرند؛ البته این‌جا هیچ بحثی درباره نوع مخاطبان و انگیزه‌هایشان نداریم و آن را به مجال دیگری می‌سپاریم. باری؛ اگر جشنواره‌ها تعطیل شوند، هیچ اتفاقی نمی‌افتد! تعطیلی جشنواره‌ها در وضعیت کنونی، بودجه‌های مطلوبی را برای اجراهای مستمر شکل می‌دهند. جشنواره‌ای مثل جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر و یا جشنواره بین‌المللی تئاتر عروسکی، هر یک بودجه‌ای بالغ بر ۵۰۰ تا ۸۰۰ میلیون تومان را به خود اختصاص می‌دهند و با این بودجه به سهولت می‌توان ۴۰۰ تا ۶۰۰ نمایش دانشجویی و نوپایان تئاتر و یا ۲۰۰ اجرا از پیشکسوتان و کسانی که توقع مالی بیشتری دارند، شکل داد. با یک حساب سرانگشتی و جمع بودجه‌های جشنواره‌های مورد بحث به سهولت می‌توان اجرای عمومی را شکل داد و از سوی دیگر به تجهیزات و سالن‌های نمایش افزود. متأسفانه تئاتر کشور به لحاظ سیاست‌گذاری، چند شاخه است و هیچ متولی استواری که وحدت‌دهنده حرکت‌ها باشد، وجود ندارد. تئاتر دانشگاهی، تئاتر نظامیان، وزارت فرهنگ و ارشاد (مرکز هنرهای نمایشی)، وزارت آموزش و پرورش، حوزه هنری و... هر یک قطب‌هایی از تئاتر کشور هستند که در شکل‌دهی و سامان‌دهی حرکت‌های تئاتری، به طور مستقل عمل می‌کنند و اتفاقاً جریان‌های موازی و هم‌ترازی هم دارند. مثلاً جشنواره تئاتر دانشجویی که قدمتی چهارده ساله دارد و سالیان متمادی پی‌گیری شده است، از سوی بعضی مراکز آموزشی تهدید می‌شود. وقتی می‌گوییم تهدید، منظورمان عدم وحدت است. چرا این دو جریان یکدست نشدند؟ چرا حرکت‌ها را به سمت اجرای مستمر سامان ندادند؟ چنین است بحث حوزه هنری و مرکز هنرهای نمایشی.

پیامد جشنواره و راه‌حل

جشنواره‌ها پشت سر هم می‌آیند و می‌روند و مهم‌ترین تأثیرشان را فقط در آمارها می‌توان مشاهده کرد. عموم جشنواره‌های تئاتر کشورمان که حالت رقابتی هم دارند، متکی بر روابط شکل می‌گیرند و کمتر در آنها بحث

برخی دیگر سامان دادن تشکیلاتی تئاتر را در مراکز گوناگون مدنظر دارند و با شکل دادن جشنواره، سعی دارند تئاتر را وارد حوزه‌های اداری خود کنند. هدف شکل‌گیری جشنواره‌های گوناگون تئاتر هرچه باشد در سطح کلان، سیاستی مشتت و غیرعلمی را نشان می‌دهد. اغلب جشنواره‌های تئاتر کشور در ایجاد جریان و تأثیر و تأثر فرهنگی، بی‌خاصیت هستند و صرفاً برگزار می‌شوند تا هزینه‌ای صرف شود و دودکش‌های آمار را شکل دهند. به نظر می‌آید اشتباه باشد اگر تصور کنیم که با جشنواره، می‌توان مردم را با تئاتر آشتی داد. مردم نشان دادند که برای تئاتر خوب، همیشه صف می‌ایستند و یا مشتاق دیدن چنین آثاری هستند. بحث ارزشگذاری بر روی تئاترها را ندارم. اما وقتی آثاری از میرباقری، رشیدی، رفیعی، دژآگام، مهندس پور، رحمانیان، یعقوبی، امجد، قادری، صادقی، پسبانی و بسیاری دیگر اجرا می‌شود، چرا مخاطب دارند؟ اینان و بسیار دیگر کارشان را خوب انجام می‌دهند و مخاطب هم دارند و کسی با آنها قهر نیست. چرا سعی داریم که ضعف خود را به قهر مخاطب ربط دهیم؟ یا جشنواره، نمی‌توان تعالی را شکل داد. البته برای شناساندن خود به مخاطب، هم وقت نیاز است و هم باید سوبسید داد.

صرفاً آزمون و خطا، می‌تواند تعالی را شکل دهد و این فقط با اجراهای مستمر سامان پیدا می‌کند. اجراست که متولیان نمایش (نویسنده، کارگردان، بازیگر و...) را با قوت‌ها و ضعف‌هایشان رویه‌رو می‌کند. بازخوردهای تماشاگران عام و خاص در اثر دیدن نمایش برای متولیان نمایش راه‌گشاست. وقتی با مخاطب نفس به نفس می‌شویم و حرف‌ها و عکس‌العمل‌های آنها را می‌بینیم، درمی‌یابیم که چگونه آینده حرکت تئاتری خودمان را بچینیم. جشنواره، محل وقوع تعامل علمی و حرفه‌ای است که فقط در یک یا دو اجرا خلاصه می‌شود؛ بنابراین تب و تاب جشنواره در روند مستمر تئاتری افراد، تأثیر چندانی ندارد (اجرای مستمر است که نظرگاه‌های متفاوت را در برابر هنرمندان قرار می‌دهد و از این راه است که خطاها افشاء می‌شود و قوت‌ها عیان. هنرمند در چنین وضعیتی، هرگز نمی‌گوید که تماشاگر کار من را نفهمید و به آنها پشت نمی‌کند، اما در فضای جشنواره‌ای، چنین جملات و تأکیدهایی وجود دارد. جشنواره، محل گذار است و جشن، و نه یک حرکت علمی و پویا. زمانی جشنواره، سیاق علمی پیدا می‌کند که در درازمدت با برنامه‌ریزی منسجم، اهداف ریز و درستی را نشان رود. جشنواره‌ای که هر روز و هر سال یک رنگ دارد و با رفتن یکی و آمدن دیگری، سیاست‌های متفاوتی پیدا می‌کند. هرگز در جریان علمی، مؤثر واقع نمی‌شود.

اتفاقاً آنها که به فکر منبع درآمد هستند با شکل دادن اجرای عمومی، بهتر می‌توانند به این خواسته خود دست یابند؛ از سوی دیگر چنین منظری در تبلیغ صرف آن مرکز نیز مؤثر است؛ چرا که به طور مستمر نام آن در «بوق» عمیده می‌شود و نه در یک یا دو هفته! تاکنون فکر کرده‌ایم که چرا هیچ جشنواره خصوصی وجود ندارد؟ چرا تئاتر خصوصی داریم؛ اما

علمی و اتفاق می‌افتد و گروه‌ها به جای تبادل نظر و گفت‌وگو در چالش رقابت قرار می‌گیرند و نفس عمل، مخدوش می‌شود. واقعیت این است که پس از پایان جشنواره‌ها، عده‌ای ناکام می‌مانند و عده‌ای با کام شیرین خود، چند روزی را سپری می‌کنند. این جا اقلیت در اوج قرار می‌گیرند و اکثریت له می‌شوند. اگر هدف پیشرفت است و نه له شدن، پس باید گونه‌ای دیگر رفتار کرد. اگر تابع دموکراسی هستیم، پس باید اکثریت را ترجیح دهیم. اگر پیرو راه کار علمی هستیم، باید جشنواره‌ها را از حالت موسمی و باری به هر جهت درآوردیم و سمت و سوی همایشی دهیم و بیشترین تأکید را بر اجرای عمومی بگذاریم. جشنواره‌ها بودجه‌های کلانی را به خود اختصاص می‌دهند. به نظر می‌آید این بودجه‌ها که باید صرف امور فرهنگی شوند، بدون برنامه‌ریزی صرف می‌شوند.

اگر مرکز هنرهای نمایشی یا هر مرکز و نهادی که اجماع بر آن است، متولی اصلی قلمداد شود و تمام حرکت‌ها و جریان‌های تئاتری، مشروعیت خود را از آن بگیرند و هیچ حرکت تئاتری بدون اذن و تصویب آن رخ ندهد، قطعاً وضعیت بهتر از این خواهد شد. زمانی پیشنهاد تشکیل «سازمان تئاتر» را دادیم و در آن شکل و شمایلی همانند سازمان تربیت بدنی را ترسیم کردیم. حتماً مطلع هستید که این روزها بحث مهمی در مجلس شورای اسلامی، مبنی بر تأسیس وزارتخانه تربیت بدنی در دستور کار قرار گرفته است. این امر نشان می‌دهد که ورزش مساله شده است و رفته‌رفته به لحاظ حرفه و فن، وجود گوناگون خود را تثبیت می‌کند.

«سازمان تئاتر»، گام اول در اعتلای تئاتر در سطح کلان است. اگر چنین سازمانی شکل بگیرد و هر حرکت تئاتری، مشروعیت و بودجه خود را از این سازمان دریافت کند و هیچ حرکت تئاتری که از بودجه دولتی استفاده می‌کند، بدون اذن این سازمان، اجازه عمل نداشته باشد، قطعاً وضعیت، بهتر خواهد شد. چنین سازمانی، قطعاً از موازی‌کاری پرهیز خواهد کرد و حداقل، تسامحی از سرفصل‌های جشنواره‌ها که موازی و علی‌السویه و باری به هر جهت‌اند، حذف شده و بودجه آنها در ساخت‌وساز و تهیه تجهیزات و اجراهای عمومی هزینه خواهند شد.

«سازمان تئاتر»، قطب‌های تئاتری را از بین می‌برد. شاید عده‌ای خرده بگیرند که جامعه هنری به چند صدایی بودن خویش زنده است. این بحث که مورد تأیید و وثوق همگان است، در سازمان تئاتر برآورده می‌شود. آیا در کشورمان دو رئیس جمهور داریم؟ دو وزارت فرهنگ و ارشاد وجود دارد؟ و... وقتی بحث از تئاتر دولتی و حمایت‌های دولتی به میان می‌آید، شایسته‌ترین حرکت، این است که به لحاظ سیاست‌گذاری و حرکت، تغذیه کننده یک‌جا باشد تا هم بودجه و هم مسائل نظارتی و هم اهداف، درست و دقیق و عملیاتی تحقق یابند.

بحث چگونگی شکل‌گیری «سازمان تئاتر» و یا شورایی بودن آن و یا هدایت دولتی و یا صنفی آن، بحث‌هایی است که مجال دیگر و با سرفصل «سازمان تئاتر» را می‌طلبد و با سرفصل «جشنواره‌ها» نمی‌توان آن را

بررسی کرد.

آخرین نکته که ذکر آن را لازم و ضروری می‌دانم، این است که عده‌ای معتقدند جشنواره‌ها حداقل فایده‌شان تولید آثار جدید است و همین میزان تولید، برای اعتلای تئاتر کشور مؤثر است.

تجربه عینی از جشنواره‌های تئاتر ثابت کرده است که شمار زیادی از آثار تولیدشده برای جشنواره‌ها، عموماً به لحاظ ماندگاری و تأثیرگذاری، فقط در همان حوزه «جشنواره» تعریف می‌شوند. وقتی شمار تولیدات جدید را سر می‌دهیم، هدف چیست؟ یعنی تولیدات جدید را برای چه نیاز داریم؟ این نیاز چه جهتی دارد و چه برآیند فرهیخته‌ای را ایجاد می‌کند؟

تولیدات جدید زمانی که به اعتلا ختم شوند و زمانی که به شکل مؤثر، بارقه‌های محتوایی و شکلی مؤثری را پدید آورند، مؤثر واقع می‌شود. در غیر این صورت جز یک حرکت مقطعی و گذرا، عوایدی را در بر نخواهد داشت. چرا نمایشنامه‌ها چاپ می‌شوند؟ چرا اجراهای تئاتر ضبط می‌شوند؟ تمام این‌ها نشانه‌هایی است که قصد دارند روند پویا و ماندگاری را پدید آورند. تولیدات جشنواره‌ای هرگز نمی‌توانند ماندگار بمانند، مگر آن‌که در اجرای عمومی، مورد بحث و تخصص قرار بگیرند. جدا از بحث ذکرشده باید دید آیا تولیدات جشنواره‌ای، واقعاً تولیدات نوینی هستند؟ این تولیدات نوین، چقدر مؤثر و کارآمد هستند؟ آیا زمان کافی برای پرداختن و وجود گوناگون اجرایی و نوشتاری آنها صرف شده است؟ با دین جشنواره‌های گوناگون و یا رجوع به جداول اجراها بارها مشاهده می‌کنیم که بسیاری از نمایش‌ها در جشنواره‌های متفاوت تکرار می‌شوند؛ یعنی تولیدات جدیدی رخ نمی‌دهد و از طرفی گروه‌ها با یک یا دو اجرای جشنواره‌ای، اکتفا نمی‌شوند و برای آن‌که شمار بیشتری کارها/نمایش را ببینند و یا به انگیزه‌های دیگر، نمایش خود را مجدداً به جشنواره‌های دیگر می‌برند. پس تولیدات جدید، برآیند درست و مستدلی برای جشنواره‌های تئاتری نیست. از سوی دیگر تب و تاب و ضربه‌ها تند در زمان جشنواره‌ها، باعث می‌شود که گروه‌ها با توجه به توانایی‌ها و آن‌چه در توان دارند، ظاهر بشوند؛ زیرا شرایط محیطی مناسبی برای عرضه کارشان ندارند و بعضاً بدون دکور و یا نور مناسب و یا بدون هماهنگی کامل عناصر گوناگون اجرایی (لباس، دکور، موسیقی و...) اجرای خود را شکل می‌دهند و این همه ثابت‌کننده این مدعاست که جشنواره‌ها بیشتر هدفی تزئینی دارند. در فرهنگ مغرب‌زمین و یا کشورهایی که تئاتر در آن‌جا جایگاه درخوری دارد، جشنواره برگرفته از بضاعت‌های موجود تئاتری است؛ یعنی تمام گروه‌ها اجراهای خود را انجام داده و یا برزی اجرای عمومی آماده شده‌اند و سپس در جشنواره ظاهر می‌شوند. همین‌جا تأکید می‌کنم که کمیانی‌ها و شرکت‌های تئاتری جهان به همین انگیزه، نمایندگان خود را برای دیدن اجراها و آثار سایر جشنواره‌ها راهی می‌کنند و در حقیقت آنها طالب کار آماده هستند؛ کاری که آزمون و خطایش را پیش از این در جلوی چشمان مخاطب پشت سر گذاشته است. ■